रस्थानवत् गम्भीरतायुक्तत्वात् तद्वदुन्नतानतत्वेन च तथात्वम् ।

घाटिका स्त्री घाटा स्वार्थे क । घाटायाम् शब्दच० ।

घाण्टिक पु० घण्टया चरति ठक् । "राज्ञां प्रबोधसमये घण्टाशिल्पास्तु घाण्टिकाः" इत्युक्तलक्षणे राज्ञां प्रबोधनाय घण्टां वादयित्वा १स्तुतिपाठके २घण्टावादके त्रि०अमरः । अमुं घाटिकइत्यप्यमरटीकायां भरतः पपाठ । घण्टा तदाकारं पुष्पमस्त्यस्य ठन् । ३धूस्तुरे हारा० तस्य तदाकारकुसुमत्वात्तथात्वम् "पुष्पे घाण्टिकघोषिकयवनवणिक्कितवकुसुमानि" । "उपतापं यान्ति च घाण्टिका विभेदश्च मित्राणाम् । वृ०स०१०अ० । शपथवचनेन ४व्यवहारिणि" प्रा० वि० । "राजपौरुषिके विप्रे घाण्टिके परिचारके" । दैवपैत्रयोः अपात्रोक्तौ तस्याभोज्यान्नतामाह यमः "राजान्नं हरते तेजः" इत्युपक्रमे "पाप्मा तथान्नं शौण्डस्य घाण्टिकस्य तथैव च । इतरे ये त्वभोज्यान्नास्तेषामन्नं विवर्जयेत् । कृच्छ्रं द्वादशरात्रं वा तप्तकृच्छ्रमथापि वा" । "घाण्टिकोदिव्यवाचकः" प्रा० वि० ।

घात पु० हन–घञ् । १प्रहारे, २मारणे, ३ पूरणे, गुणने च । "चरेत् व्रतमहत्वाऽपि घातार्थञ्चेत् समागतः" याज्ञ० । "पतन्ति द्विरदा भूमौ वज्रघातादिवाचलाः" भा० आ० १४८अ० । "समद्विघातः कृतिरुच्यतेऽथ" लीला० । करणे घञ् । ४बाणे मेदि० । चतुरङ्गक्रीडायां वट्यादिबलानां स्थानविशेषेषु ५अन्यबालनामागमे तदपसारणेन तत्स्थाने तदाक्रमे । चतुरङ्गशब्दे दृश्यम् । जन्मतारापेक्षया ६निधनाख्ये सप्तमषोडशपञ्चविंशतितमनक्षत्रे च ।

घातक त्रि० घातयति हन–ण्वुल् । हननकर्त्तरि । "अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी । संस्कर्त्ता चोपहर्त्ता च खादकश्चेति घातकाः" मनुः । अत्र खादकस्यापि घातकत्वमुक्तं मिताक्षरायां तु कर्त्तृप्रयोजकादीनां घातकत्वं समर्थितं यथा

"हन्तिरयं प्राणवियोगकरे व्यापारे रूढः । यद्व्यापारसमनन्तरङ्कालान्तरे वा कारणान्तरनिरपेक्षः प्राणवियोगो भवति स ब्राह्मणं हतवानिति ब्रह्महा" ।

'तथाशब्दः प्रकारवचनोऽनुग्राहकप्रयोजकादिकर्त्तृसंग्रहार्थः । अनुग्राहकश्च यः पलायमानममित्रमुपरुन्धन् परेभ्यश्च हन्तारम्परिरक्षन् हन्तुर्द्रढिमानमुपजनयन्नुपकरोति स उच्यते । अतएव मनुना अनुग्राहकस्य हिंसाफलसम्बन्धो दर्शितः "बहूनामेककार्याणां सर्वेषाम् शस्त्रधारिणाम् । यद्येकोघातयेत्तत्र सर्वे ते घातकाः स्मृताः" इति । तथा प्रयोजकादीनामप्यापस्तम्बेन फलसम्बन्ध उक्तः "प्रयोजयिताऽनुमन्ता कर्त्ता चेति स्वर्गनरकफलेषु कर्म्मसु योभूय आरभते तस्मिन् फलविशेषः" इति । तत्राप्रवृत्तस्य प्रवर्त्तकः प्रयोजकः स च त्रिप्रकारः । आज्ञापयिताऽभ्यर्थयमान उपदेष्टेति । तत्राज्ञापयिता नाम स्वयमुच्चः सन्नीचम्भृत्यादिकं यः प्रेषयति मदीयममित्रञ्जहीति स उच्यते । अभ्यर्थयमानस्तु यः स्वयमसमर्थः प्रार्थनादिना मच्छत्रुं व्यापादयेति समर्थं प्रवर्त्तयति सोऽभिधीयते । अनयोश्च स्वार्थसिद्ध्यर्थमेव प्रयोक्तृत्वम् । उपदेष्टा पुनः त्वं शत्रुमित्थं व्यापादयेति मर्मोद्घाटनाद्युपदेशपुरःसरम्प्रेरयन् कथ्यते । तत्र च प्रयोज्यगतमेव फलमिति तेषाम्भेदः । अनुमन्ता तु प्रवृत्तस्य प्रवर्त्तकः स च द्विप्रकारः कश्चित् स्वार्थसिद्ध्यर्थमनुजानाति कश्चित्परार्थमिति । नन्वनुमननस्य कथं हिंसाहेतुत्वं न तावत् प्राणवियोगोत्पादनेन, तस्य साक्षात्कर्त्तृव्यापारजन्यत्वात् नापि प्रयोजकस्येव साक्षात् कर्तृप्रवृत्त्युत्पादनद्वारेण, प्रवृत्तस्य प्रवर्त्तकत्वात् । न च साधु त्वया व्यवसितमिति प्रवृत्तमेवानुमन्यत इति शङ्कनीयम् । तादृशस्यानुमननस्य हिंसाम्प्रत्यहेतुत्वाद्व्यर्थत्वाच्च । उच्यते यत्र हि राजादिपारतन्त्र्यात् स्वयं मनसा प्रवृत्तोऽपि प्रवृत्तिविच्छेदादागामिदण्डभयाद्वा शिथिलप्रयत्नो राजाद्यनुमतिमपेक्षते तत्रानुमतिर्हन्तुः प्रवृत्तिमुपोद्बोलयन्ती हिंसाफलम्प्रति हेतुतां प्रतिपद्यते । तथा योऽपि भर्त्सनेन ताडनधनापहारादिना परान् कोपयति सोऽपि मरणहेतुभूतमन्यूत्पादनद्वारेण हिंसाहेतुर्भवत्येव । अतएव विष्णुनोक्तम् "आक्रुष्टस्ताडितोवापि धनैर्वापि वियोजितः । यमुद्दिश्य त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्" । तथा "ज्ञातिमित्रकलत्रार्थं सुहृत्क्षेत्रार्थमेव च । यमुद्दिश्य त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकमिति" । न च कृतेष्वप्याक्रोशनादिषु कस्यचिन्मन्यूत्पत्त्यदर्शनादकारणतेति शङ्कनीयम् पुरुषस्वभाववैचित्र्यात् येऽल्पतरेणापि निमित्तेन जातमन्यवोभवन्ति तेष्वव्यभिचार इति नाकारणता । एतेषाञ्चानुग्राहकप्रयोजकादीनां प्रत्यासत्तिव्यवधानापेक्षया व्यापारगतगुरुलाघवापेक्षया च फलगुरुलाघवात् प्रायश्चित्तगुरुलाघवम्बोद्ध-